

2. Hospodaření kulturních institucí v roce 2015

2.1. Zdroje financování kultury

Celková výše finančních zdrojů vstupujících do sektoru kultury dosáhla v roce 2015 více než 226,6 mld. Kč (viz tab. č.1 v příloze). V porovnání s rokem předcházejícím to bylo o 0,8 mld. Kč (o téměř 0,4 %) více. Použitelnými zdroji se rozumí veškeré provozní příjmy (snížené o zaplacené daně), investiční dotace, přijaté úvěry a půjčky (bez splacených), dary apod. získané institucemi s převažujícími kulturními aktivitami během referenčního roku.

Co se původu finančních zdrojů týče, největší část jich pochází z oblasti finančních a nefinančních podniků (dále také "podniky"), na druhém místě jsou domácnosti, na třetím veřejné rozpočty, dále neziskové instituce a na posledním místě je mezinárodní prostředí (uvedené pořadí se po řadu let nemění).

V jednotlivých oblastech (odvětvích) kultury je obrázek podílů zdrojů financování poněkud odlišný. Zatímco v kulturním dědictví, interpretačním umění, uměleckém vzdělávání a v činnostech správního charakteru jsou rozhodující veřejné rozpočty (se zhruba dvouřetinovým podílem), v tržně orientovaných odvětvích (výtvarné umění, tisk, média, architektura, reklama) to jsou zdroje podniků a domácností.

Jak ukazuje následující tabulka, v pětileté časové řadě (2010 - 2015) jsou patrné tendence růstu podílu domácností a zejména zahraničí na celkových zdrojích, stagnace podílu veřejných rozpočtů a naopak poklesu (či v posledním roce stagnace) podílu podniků. S ohledem na poměrně nízkou absolutní úroveň jsou výkyvy podílů ostatních zdrojů velmi vysoké.

Podíly jednotlivých zdrojů na financování kultury

v %

Původ zdroje	2010	2012	2013	2014	2015	Index 2015/10
Veřejné rozpočty	13,5	14,5	15,8	15,9	15,1	111,9
Domácnosti	16,8	19,3	19,5	20,2	19,8	117,9
Podniky	66,7	62,2	62,5	61,8	62,3	93,4
Neziskové instituce	2,8	3,2	1,1	1,1	1,6	57,1
Ostatní svět	0,2	0,8	1,1	1,0	1,2	600,0

Z veřejných rozpočtů bylo v roce 2015 věnováno na kulturu téměř 34,3 mld. Kč, tj. o 1 599 mil. Kč (o 4,5 %) méně než v roce předcházejícím. Tato částka představuje konsolidované provozní a investiční výdaje organizačních složek státu, územních samosprávných celků a státních mimorozpočtových fondů (fondu kultury a fondu pro podporu a rozvoj české kinematografie) na bázi pokladního plnění.

Z celkové výše výdajů bylo více než 28,2 mld. Kč určeno na provozní účely a necelých 6,1 mld. Kč na investice. Z pohledu úrovně veřejných zdrojů bylo nejvíce - jak provozních, tak i investičních prostředků - vydáno na kulturu z obecních a městských rozpočtů (téměř 49 %) a to zejména do oblasti kulturního dědictví, interpretačního umění a uměleckého vzdělávání.

Celková finanční částka věnovaná kultuře v roce 2015 představovala 1,93 % veřejných rozpočtů.

Nepřímou pomoc státu kultuře je nemožné kvantifikovat, mimo jiné i proto, že její část může přicházet

i prostřednictvím výdajů domácností a podniků (snížení základu daně v případě daru kulturní instituci).

Výdaje domácností na kulturu se v roce 2015 v porovnání s předcházejícím rokem mírně poklesly (o 1,5 %) a dosáhly 44,9 mld. Kč. Jejich váha v celkových finančních zdrojích kultury však v posledních pěti letech rostla (s výjimkou zahraničních zdrojů nejvíce).

Výdaje domácností směřovaly zejména do sféry médií a tisku (televize, rozhlas, kino, knihy a tisk atd.) a to ve výši 31,4 mld. Kč, což představuje podíl téměř 70 %. Mnohem méně prostředků domácnosti vydaly v oblasti kulturního dědictví, živé umělecké tvorby (interpretační a výtvarné umění) a uměleckého vzdělávání (celkem 8,5 mld. Kč). Výdaje domácností na kulturu mají nejčastěji podobu vstupného, nákupu občerstvení a upomínkových předmětů, řemeslných výrobků, koncesionářských poplatků, jiných poplatků za služby, úhrad školného, zápisného a úhrad nákupů zboží kulturní povahy (knihy, časopisy, obrazy, starožitnosti atd.).

Podíl výdajů domácností na kulturu na celkových čistých peněžních výdajích domácností dosáhl v roce 2015 zhruba 3,2 %.

V rámci ostatních zdrojů financování kultury (65 % podíl na celkových zdrojích) mají nejvýznamnější postavení finanční a nefinanční podniky (141,1 mld. Kč), dále nevládní neziskové instituce (3,5 mld. Kč). Rostoucím zdrojem doplňkového charakteru byly prostředky ze zahraničí (2,7 mld. Kč). V porovnání s předcházejícím rokem byly ostatní zdroje o 3,1 mld. Kč (2,1 %) vyšší.

Co se týče jejich rozdělení do jednotlivých oblastí, směřovaly ostatní zdroje zejména do reklamy (67,4 mld. Kč), médií (22,8 mld. Kč) a tisku (20,7 mld. Kč). Na druhé straně mnohem méně do oborů živé umělecké tvorby, ve kterých tradičně převažuje účast zdrojů veřejných.

Mírné zvýšení celkových finančních zdrojů kultury má bezesporu souvislost s postupným návratem reálného ekonomického růstu počínajícím již v roce 2013.

Rozdílná míra uplatnění zdrojů v jednotlivých kulturních oblastech je odrazem odlišné úrovně rozvoje tržních vztahů v kulturním sektoru. Zatímco se veřejné zdroje nejvíce angažují v oblasti kulturního dědictví, uměleckého vzdělávání, interpretačního umění a správy, tak domácnosti a zejména podniky v oblastech tisku, audiovizí, reklamy a architektury.

2.2. Mikroekonomický pohled

2.2.1. Finanční hospodaření

Tabulky č. 3 a 4 uvedené v příloze umožňují hodnotit základní ekonomické ukazatele z výkazů zisku a ztrát kulturních institucí získané zejména z ročních zjišťování podnikového charakteru (výkazy P 5 – 01, NI a KULT). Je třeba dodat, že podniky jsou v rámci těchto šetření zařazovány do jednotlivých odvětví či oborů dle zásady převažující části tržeb, a tak jejich veškeré tržby nutně nepocházejí z aktivit kulturního charakteru. Na druhé straně nejsou zahrnuty podniky, které mohou provozovat i kulturní činnosti, avšak převažující část jejich tržeb souvisí s aktivitami ne-kulturními. Cenou za úplnější pohled, který tak získáváme, je nižší přesnost (resp. „odvětvová“ jemnost či čistota) zjištěných dat.

Jak ukazují tab. č. 3, 4 a 10 hospodaření sektoru kultury skončilo v roce 2015 kladným hospodářským výsledkem ve výši 16,6 mld. Kč. Tato částka zhruba odpovídá ziskové marži (zisk po zdanění dělený tržbami) ve výši 8,4 % (tj. o 1,5 p.b. více než v roce 2014). Také tento výsledek svědčí o tom, že ekonomické oživení patrně od roku 2014 neminulo ani kulturu.

Hospodaření jednotlivých oblastí kultury a poskytovatelů kulturních služeb je tradičně velmi nevyrovnané. Zatímco v kulturním dědictví a částečně i v interpretačním umění bylo dosaženo nemalé ztráty (archivy, knihovny či festivaly), jiná odvětví byla naopak značně zisková (reklama, architektura, média, tisk). Podle stupně ekonomické soběstačnosti (relace mezi tržbami za vlastní výkony a celkovými výdaji) lze v rámci sektoru kultury odlišit dvě rozdílné sféry hospodaření. Do první patří oblasti tradičního umění orientované spíše na publikum a návštěvnost, pro které je nepostradatelná finanční podpora z veřejných zdrojů (kulturní dědictví, divadla, soubory, festivaly atd.) a do druhé – orientované na trh – lze zařadit sféru kreativních aktivit (reklama, architektura, design) a dále média a tisk.

To je zřejmé i na úrovni stupně soběstačnosti (relace tržeb za vlastní výkony k celkovým výdajům), který při průměrné úrovni 87,9 % dosahuje v např. v tvorbě videoher 143 %, v designu 111,7 %. Na druhé straně v interpretačním umění pouze 36,6 %.

2.2.2. Spotřeba živé práce

Kvantifikace rozsahu práce vstupující do kulturních aktivit je poměrně složitá. Pracovní zapojení má více forem a skutečností je, že relativně nejpřesněji je evidován rozsah práce zaměstnanců s pracovní smlouvou. Problematictější je postižení prací na základě dohod, prací dobrovolníků a také zapojení OSVČ či podnikatelů a jejich rodinných příslušníků.

Počínaje referenčním rokem 2015 je možné využít dvou rozdílných zdrojů dat. Spolu s klasickými statistickými šetřeními v kulturních institucích (KULT, SBS, NI a doplňková zjišťování) přichází nově v úvahu tzv. Výběrové šetření pracovních sil (dále také „VŠPS“), které má - za cenu nižší přesnosti - širší záběr. Umožňuje tak postihnout různorodé pracovní zapojení v kulturních aktivitách, i mimo ně.

Tabulka č. 7a obsahuje údaje o zaměstnanosti a mzdách v kultuře vycházející z klasických šetření podnikového charakteru. Podle jejích výsledků v kultuře v roce 2015 pracovalo více než 98 tis. pracovníků, z toho zhruba 89 tis. zaměstnanců (přepočtený stav) a zbytek dobrovolníků bez nároku na odměnu. Nad tento počet lze zřejmě předpokládat dalších několik tisíc osob pracujících v resortu na základě dohod o pracovní činnosti či v postavení osoby samostatně výdělečně činné (jejich počet výše uvedená zjišťování nepostihují). Pokud bychom přepočítali výši vykázaných ostatních osobních výdajů a honorářů v kultuře pomocí průměrných mezd, dojdeme k počtu dalších cca 8 tis. pracovníků zapojených na základě dohod a autorských smluv. To je celkem cca 100 tis. osob pracujících v institucích s převažující kulturní činností (v přepočtu na plnou pracovní dobu).

Průměrná hrubá měsíční mzda v kultuře v roce 2015 dosáhla 25 966 Kč. V porovnání s předcházejícím rokem se zvýšila o 1,5 % (reálně jen o 1,1 %), avšak ve srovnání s průměrnou mzdou dosaženou v celé ekonomice (26 467 Kč) byla o 501 Kč (o 1,9 %) nižší. Zejména v případě kultury platí, že průměr (jako charakteristika celého souboru) má velmi nízkou vypovídací schopnost. Také do oblasti mezd se promítají podstatné rozdíly v úrovni hospodaření dvou odlišných sfér sektoru kultury - tradičních odvětví na straně jedné - a médií, tisku a kreativních oborů na straně druhé (viz tab. č. 10). Zatímco v sektoru klasických kulturních odvětví průměrná měsíční mzda mírně přesáhla 20 tis. Kč, tak v kulturních průmyslech (tisk, audio-video) to bylo více než 31 tis. Kč. Celkově platí, že více než 70 % zaměstnanců v sektoru kultury pracuje v odvětvích s nižší než celostátní průměrnou mzdou (tab. č. 7 a).

Výběrové šetření pracovních sil prováděné ČSÚ rozšiřuje pohled na spotřebu živé práce vynaložené v kulturních aktivitách o instituce s převažující jinou než kulturní činností a dále o zapojení podnikatelů, popř. jejich rodinných příslušníků (viz tab. č. 7 b). Určité omezení spočívá ve skutečnosti, že neposkytuje údaje o finančních nákladech vynaložené práce a o počtu dobrovolných pracovníků.

Celkový rozsah pracovního zapojení v kulturních aktivitách (včetně institucí ne-kulturního zaměření) představoval - dle výše uvedeného zdroje dat - téměř 211 tis. pracujících osob. Z tohoto počtu bylo necelých 76 tis. podnikatelů. Ze zbývajících počtu 134,8 tis. osob bylo 112,5 tis. osob zaměstnáno na plný pracovní úvazek a 22,3 tis. osob na úvazek částečný či formou dohody o pracovní činnosti (popř. dohody o provedení práce), nebo pracovali jako pomáhající rodinní příslušníci.

Výsledky uvedeného šetření umožňují kvantifikovat spotřebu živé práce v členění na instituce (právnícké či fyzické osoby) s kulturní a s ne-kulturní převažující činností. Z celkového počtu téměř 211 tis. pracujících osob jich v jiných než kulturních institucích pracovalo 37,5 tis., tj. necelých 18 %. Ze zbývajících počtu 173,1 tis. pracovníků kulturních institucí bylo aktivních 89 tis. (51,4%) v povoláních kulturního charakteru (např. jako zpěváci, herci či designéři) a 84,1 tis. (48,6 %) v povoláních ne-kulturního zaměření (administrativa, účetnictví, IT profese atd.).

Jak je zřejmé, kulturní činnosti (povolání) nejsou zvláště silně centralizovány do kulturního sektoru, resp. institucí, jejichž větší část příjmů je generována kulturními aktivitami. Z celkového počtu těch, jejichž náplň práce má kulturní obsah (126,6 tis. osob) jich patří do kulturního sektoru zhruba 70 %.

Přepočtený počet zaměstnanců kulturního sektoru představuje 2,3 % z počtu zaměstnanců pracujících v celé ekonomice (měřeno mzdovými náklady by byla váha kulturního sektoru mírně nižší - 2,2 %).

Pokud bychom k institucím s převažující kulturní činností připočetli i zaměstnance kulturních profesí mimo kulturní sektor (z výsledků VŠPS), došli bychom k podílu 2,9 %. Konečně po započtení všech osob pracujících jak na plný pracovní úvazek či na základě dohod, tak i dobrovolníků a podnikatelů by dosáhl podíl kulturních aktivit v ekonomice téměř 4,4 %.

2.2.3. Investice

V porovnání s rokem 2014 se objem investičních výdajů zvýšil o 12,5 % (o 1,5 mld. Kč).

Rozdílné ekonomické podmínky a výsledky kulturních institucí mají svůj odraz také v investiční aktivitě. Při průměrné intenzitě investic v přepočtu 152 tis. Kč na zaměstnance v celém kulturním sektoru, to bylo v oborech tradičního umění jen 95,9 tis. Kč, v kreativních průmyslech 196,9 tis. Kč a v kulturních průmyslech (tisk a média) až 205,6 tis. Kč (viz tab. č. 10). Intenzita investic se v porovnání s rokem 2014 zvýšila nejvíce v tradičních kulturních odvětvích (o 1,6 %), v menší míře také v kulturních průmyslech, naopak poklesla v kreativních průmyslech.

Co se týče zdrojového krytí investičních výdajů, veřejné finanční zdroje se na něm podílely zhruba ze 45 % (v oblasti kulturního dědictví to bylo 58 %), zahraniční zdroje z 5 % a vlastní popř. jiné ze zbývajících téměř 50 %. V porovnání s rokem 2014 se podíl veřejných zdrojů téměř o 3 p.b. snížil, podíl zahraničních zdrojů se naopak o více než 4 p.b. zvýšil (viz tab. č. 8).

2.2.4. Zahraniční obchod

Pohled na hospodaření sektoru lze částečně doplnit daty o vývozu a dovozu kulturního zboží a služeb (viz tab. č. 9). V zahraničním obchodu se zbožím a službami kulturního charakteru bylo dosaženo - podobně jako v předcházejících letech - kladného salda (2,1 mld. Kč). V porovnání s rokem 2014 se kladný přebytek obchodní výměny snížil o 40% (1,4 mld. Kč), zejména pak v důsledku slabších výsledků v oblasti interpretačního umění, audiovizuální a interaktivní techniky a reklamy. Z územního pohledu mělo na snížení aktivního salda nemalý vliv zvýšení dovozu z mimoevropských teritorií.

K věrohodnosti výše uvedených výsledků je však třeba dodat, že uvedené údaje neodrážejí celý rozsah obchodní výměny v oblasti kultury (příslušná šetření jsou výběrová).

Případné porovnání s léty předcházejícími roku 2014 je ztíženo navíc tím, že metodika propočtu ukazatelů zahraničního obchodu byla v roce 2014 aktualizována v návaznosti na záměry Eurostatu v této oblasti a dále podle specifikace výrobků uměleckých řemesel provedené Národním ústavem lidové kultury.

2.3. Makroekonomický pohled

Charakteristiku úrovně hospodaření kultury, jako celku i jejích jednotlivých částí, zcela přirozeně provází otázka místa a váhy tohoto sektoru v ekonomice. Při hledání odpovědi je třeba využít údajů a metod národního účetnictví.

S ohledem na disponibilní data o sektoru kultury se jeví jako nejvhodnější pro vyčíslení makroekonomických ukazatelů výrobní (odvětvová) metoda výpočtu hrubého domácího produktu (HDP). Podle ní se tento ukazatel rovná součtu hrubé přidané hodnoty zjištěné odpočtem mezipotřeby od hodnoty produkce (HPH) a čistých daní, tj. daní z daného odvětví snížených o dotace poskytnuté tomuto odvětví.

Vstupní data do propočtu by měla vycházet z údajů národního účetnictví, zejména pak z tabulek dodávek a užití. Tyto údaje představují svým způsobem optimální informační soustavu co do své komplexnosti, konzistence a mezinárodní srovnatelnosti. Uvedené přednosti jsou však vykoupeny vysokou pracností a z pohledu uživatelů dat dlouhou dobou čekání na (postupně upřesňované) výsledky.

Nutno dodat, že na základě těchto údajů lze makroekonomické ukazatele sektoru kultury spíše odhadovat než přesně kalkulovat. Je tomu tak zejména pro - z našeho pohledu - nevhodné členění dat v tabulkách dodávek a užití pouze do úrovně oddílů (na 2 místa NACE), zatímco jsou kulturní aktivity často až na úrovni tříd (4 místa NACE). Jedním příkladem za všechny mohou být architektonické činnosti v tabulkách dodávek a užití, které zahrnují celý oddíl 71 CZ-NACE. Za součást kulturního sektoru je však považována pouze třída 71.11. Data odpovídající kulturním aktivitám je nutno získávat složitým postupem s využitím znalosti různých vztahů - např. v úrovni produktivity práce mezi třídami či podílu spotřeby materiálu, energie a služeb na výnosech atd. - mezi údaji zjištěnými v rámci statistických šetření (podniková šetření, KULT, NI).

Z předběžných údajů obsažených v tabulkách dodávek a užití byla propočtena váha kulturního sektoru na celkové produkci ČR v roce 2014 v rozsahu 1,97 % (201,2 mld. Kč) a na hrubé přidané hodnotě v úrovni 2,17 % (83,5 mld. Kč).

Pomocí upřesněných údajů lze tato data poopravit. Podíl kulturního sektoru na celkové produkci lze odhadovat na 2,01 % (204,4 mld. Kč), jeho podíl na HPH ve výši 2,1 % (82 mld. Kč) a na HDP v úrovni 1,35 % (58,1 mld. Kč). Poměrně nižší objem HDP v porovnání s HPH je dán relativně nízkou úrovní daní vztahujících se ke kulturnímu sektoru a naopak vysokou částkou přijatých provozních dotací.

Z předběžných dat lze za rok 2015 předpokládat (odhadovat), že objem produkce v kulturním sektoru dosáhl 213 mld. Kč (2,01 % na celostátní produkci) a úroveň HPH 87,4 mld. Kč (tj. 2,13 % z celkové HPH vytvořené v ekonomice). Objem HDP vytvořeného v kultuře lze odhadovat v úrovni 65,6 mld. Kč (1,44 % z celkového HDP). Výchozí předběžné údaje budou dále zpřesňovány a výše uvedený odhad zřejmě mírně pozmění.

Nicméně, tato předběžná data nasvědčují tomu, že v rámci růstu celé ekonomiky v roce 2015 se zvýšila i ekonomická výkonnost a efektivnost subjektů v kultuře. Výrazný nárůst produkce mezi léta 2014 a 2015, doprovázený mírnějším zvýšením mezipotřeby, vedl k celkovému zvýšení hrubé přidané hodnoty a hrubého domácího produktu.